מילטון פרידמן
ועדת המאמינים

יהונתן ניצן ושמשון ביכלר
בהשתתפות א. ווטסון

פברואר 2005

המאמר "מילטון פרידמן: אני תמיד צודק" פורסם לראשונה בגרסה מקוצרת במוסף "ממון" של "ידיעות אחרונות" ב-30 ביולי 2002. הגירסה הנוכחית פורסמה ב"האייל הקורא" ב-17 בפברואר 2005. חלק מקוראי האייל, ביניהם חסידיו של פרידמן, הגיבו בזעם. להלן המאמר מ"האייל" בתוספת חילופי דברים משעשעים עם אחד מחסידיו של פרידמן המזדהה בשם א. ווטסון. (קישור לוויכוח המלא)

מילטון פרידמן: אני תמיד צודק

יהונתן ניצן ושמשון ביכלר (יום חמישי, 17.2.2005 שעה 18:00)

א. פרידמן וגן-העדן

בשנת 2002, לרגל יום הולדתו התשעים של מילטון פרידמן וההוצאה המחודשת של ספרו הנצחי "קפיטליזם וחירות", מיהר "ידיעות אחרונות" לשלוח את בכיר כתביו הכלכליים, סבר פלוצקר, לראיין את חתן פרס נובל לכלכלה. בראיון שפורסם ב-23 ביולי באותה שנה ("הקפיטליזם במשבר?! איזה משבר?") חשף פרידמן ללא מורא וללא משוא פנים את מסתורי תורתו. והנה עיקריה.

מילטון פרידמן סבור שאנחנו בדרך אל גן-העדן. שמו של גן-העדן: "קפיטליזם-תחרותי-טהור". מי ששם מכשולים בדרך לגן-העדן הם שני האויבים הגדולים של המין האנושי: 'המונופולים' ו'הממשלות'. שניהם מחבלים ללא-הרף ב'תחרות הבריאה' וב'שוק החופשי'.

הסיבה ל'מונופולים' ולמשברים, קובע פרידמן, היא בעיקר "...עודף פיקוח ורגולציה, שחנקה דיכאה ועיוותה את התחרות החופשית. התרופה הנכונה היא צמצום הרגולציה. השוק, ככל שהוא חופשי יותר, כך הוא בריא יותר ומתפקד טוב יותר לרווחת כולם..."; ובכלל, ככל שתקטן המעורבות הממשלתית, 'המונופולים' יעלמו והתנודות המחזוריות בקפיטליזם יתמתנו.

עד כאן עיקרי פולחן 'השוק החופשי' מתוצרת כנסיית 'מדע הכלכלה'. על המנטרות האלה חוזרים השכם והערב מרבית הכלכלנים הנאורים ובעצם מרבית הילידים ברחבי העולם הקפיטליסטי. המעניין הוא, שכמו בכל הדתות, אין הרבה קשר בין האמונות של הכוהן הגדול פרידמן וצאן מרעיתו הכלכלנים, ובין עובדות החיים. והעובדות אינן נעימות ביותר.

עובדה היא שבארה"ב של סוף המאה התשע-עשרה, לא היתה כמעט 'התערבות ממשלתית'. זה היה 'התור המוזהב' של 'כלכלת השוק התחרותי'. אף-על-פי-כן, דווקא בתקופה זו צמחו תאגידי-הענק של ארה"ב והתגבשה אליטת-הכוח האמריקאית אשר שולטת עד היום במשק העולמי. הממשל האמריקאי נאלץ לנקוט במדיניות רגולציה ופיקוח רק כתוצאה מהמשבר הגדול בשנות השלושים, שהתחולל כתוצאה מפריחת 'הקפיטליזם-התחרותי-הטהור'.

ב. פרידמן והמשבר

פרידמן טוען בביטחון רב, כי הקפיטליזם אינו נמצא במשבר. יתר על כן, "... הרעיון של משברים הכרחיים בקפיטליזם הוא ירושת התיאוריות המופרכות של מרקס... "; בקפיטליזם אין משברים, לפי פרידמן, אלא יש רק הפסדים עונתיים; ואין רע בהם. להיפך: הם הכרחיים לטיהור המערכת מאי-יעילות נקודתית.

הבעיה העיקרית בקפיטליזם, על פי פרידמן, היא ההתערבות הממשלתית. ברגע שהממשלה מנסה למנוע הפסדים ולפעול בניגוד ל'כוחות השוק', היא גורמת ל'עיוותים'; ואלו מוליכים למשברים כלליים של אינפלציה, אבטלה, וחוסר-צמיחה.

זאת אמונה הברורה מאליה לכלל המאמינים ברחבי העולם, מגרינספן ועד לנתניהו-את-פישר. אבל, מה לעשות, ועובדות החיים שוב סותרות את עיקרי האמונה.

העובדות מוצגות בגרף, שמתאר את שיעורי הצמיחה של התוצר המקומי בארה"ב בין 1889 לבין 2004 (יש לציין שהמושגים "תוצר" ו"צמיחה" הינם לכשעצמם בעיתיים ביותר, אך מאחר שמושגים אלו מקובלים על פרידמן, כמו על מרבית הכלכלנים, אנו בוחנים אותם כמות שהם). בגרף מובלטות התנודות בשיעורי הצמיחה באמצעות קווי תיחום, שיוצרים מעין 'רצועה'. ('הרצועה' מודדת למעשה את סטיית-התקן מעל ומתחת לממוצע התנודות). קל לראות שמדובר בשתי תקופות: תקופה אחת, מאז 1889 ועד למלחמת העולם השנייה, היתה תקופה סוערת ומלווה בתנודות חריפות בצמיחה (סטיית תקן של 8.4 או טווח של 16.8). התקופה השנייה, שמאז 1947 ועד ל-2004, הצטיינה ביציבותה (סטיית התקן ירדה ל-2.4 או לטווח של 4.8). התקופה הראשונה נחשבת לתקופת הזוהר של "הקפיטליזם-התחרותי-הטהור". בתקופה זו מיעטה הממשלה האמריקאית להתערב (שיעור ההוצאות של הממשל בתוך התוצר המקומי היה עד שנות השלושים כ-5%), והמשק האמריקאי סבל מתנודות חריפות שהפכו למשברים אשר איימו על כל שיטת 'השוק החופשי'.

התקופה השנייה, מסיום המלחמה ועד ימינו, שנואה על פרידמן וחסידיו: מעורבות הממשל במשק האמריקאי הלכה וגדלה (בממוצע כ-20% מתוך התמ"ג) ומשום מה, התנודות בצמיחה קטנו באופן דרסטי.

המציאות, אם כן, מפריכה את 'מדע הכלכלה' של פרידמן: מאז אמצע שנות הארבעים, התנודות המחזוריות נחלשו באופן ניכר והגיעו לשליש מרמתן בתקופה הקודמת; וכל זאת קרה בשעה שהממשל הגדיל את מעורבותו פי שלוש ויותר לעומת התקופה הקודמת.

אלא שהמציאות לעתים נדירות הרתיעה את פרידמן וחסידיו מלהמשיך ולדבוק בדרך האמת: התיאוריה תמיד תקפה. הממשלות הן ש'מעוותות' את המציאות. והמציאות, יש להודות, כלומר אין להודות, אינה נעימה.

ג. פרידמן והנוכלים

יזמי 'הכלכלה החדשה' 'התחרותית' נתגלו במלוא קלונם? פרידמן אינו מתרגש: " ... זה לא משבר של שיטה. אלו רק אפיזודות, מקרים בודדים של נוכלים... הרוב המכריע של התאגידים הכלכליים עושה עסקיו כחוק, בדרך נאותה וללא הונאה...".

ובאמת מדוע על העסקים הגדולים להזדקק לנוכלויות? הרי בשני העשורים האחרונים חילקו הממשלות ברחבי העולם את הנכסים הממשלתיים בחצי-חינם ('הפרטה') לבעלי ההון הגדולים, המקורבים והמרוחקים, הכל על פי חוק. רונלד רייגן, חסיד 'היוזמה החופשית', סידר למקורביו בעסקי הנפט פטורים ממס, ולמקורביו בעסקי הנשק הוא אירגן הזמנות בהיקף ללא תקדים מהפנטגון; הכול כמובן על פי חוק. בישראל שברו את האיגודים המקצועיים, הכניסו את קופות הפנסיה לבורסה, ניצלו ללא הגנה את העובדים הפלסטיניים, ייבאו פועלים זרים, כולל זונות, הכול על פי חוק. עכשיו מגרשים את הפועלים הזרים, שוב על פי חוק ובדרך הנאותה. רוב ההתנחלויות הן 'חוקיות' וסיפוח הגולן נעשה על פי חוק.

ראוי לציין כי בשני העשורים האחרונים, מי שנצחו על חלוקת הנכסים הממשלתיים והציבוריים ברחבי העולם – מבריטניה וישראל ועד למקסיקו וברזיל – היו תלמידיו של מילטון פרידמן, הידועים יותר בשם: 'נערי שיקגו'.

ד. פרידמן והעסקים הגדולים

מעבר לרמאויות החשבונאיות ול'אפיזודות', טוען פרידמן כי אין צורך ברשויות הממשלתיות, ובעיקר אין צורך ברשות לניירות ערך, כדי להגן על חסכונות הציבור. לטענתו: "... יעשו זאת המשקיעים הגדולים. בשביל להגן על כספם... היום המשקיעים הגדולים מזניחים את חובותיהם, לא בודקים לעומק את הנעשה בתוך החברות שאת מניותיהן רכשו, מפני שהם סומכים על רשות ניירות הערך. והתוצאה האומללה ידועה...". כלומר, שוב הפיקוח הממשלתי אשם במפולת.

הבה נבדוק מה עשו 'המשקיעים הגדולים' בעשור האחרון וכיצד הם הגנו על כספי המשקיעים.

ללא ספק, הם היטיבו לפעול בעת המשבר ביפאן ב-1989, בעת משבר מקסיקו ב-1994 ,בעת משבר דרום-מזרח אסיה ב-1997, בעת משבר רוסיה ב-1998, בעת משבר הנסד"ק ב-2000, ובעת משבר ארגנטינה ב-2002. לאורך כל הדרך, 'המשקיעים הגדולים' ונציגיהם, כגון 'סטאנדרד אנד פורס', 'מודי'ס', ושאר בנקאי ההשקעות הגדולים, הברוקרים הגדולים וכמובן אין לשכוח את האנליסטים הגדולים – המליצו בחום ערב ההתמוטטויות על ניירות הערך שהתגלו כחסרי כל ערך. לאורך כל הדרך הם לא הראו סימן כלשהו שהם מתרשמים מהפיקוח של הרשות לניירות הערך.

הבעיה נעוצה בעולם העובדות, ואלו אינן מסתדרות עם אמונותיו של פרידמן. האמונה הרווחת היא שכ-40% ממשקי הבית בארה"ב מחזיקים במניות, ומשום כך, אותם "משקיעים קטנים' מסוגלים לפעול כבלם נגד נוכלויות.

העובדות הן אחרות: 80% - 90% מהנכסים הפיננסיים בארה"ב מצויים בבעלות העשרון העליון, ועיקר המסחר והמחירים נקבע על ידי קבוצה מצומצמת של כמה עשרות קבוצות הון ו'משקיעים גדולים'. הם קבעו את קצב התנפחות הנכסים, את קצב המיזוגים, ואת קצב חלוקת ההכנסות והרכוש בארה"ב. הם גם נותרו עם הרווחים

והותירו את המוני 'המשקיעים הקטנים' עם ההפסדים. מה שנותר לאחר המפולת הוא חוב אדיר שמוטל על כתפי החברה האמריקאית, ואנו יודעים היטב מי יממנו: אותם 'משקיעים קטנים'.

ה. פרידמן ומדע הכלכלה

קיימת גם עובדה אכזרית, שפרידמן אוהב להתעלם ממנה: הסיבה לכך ש'המונופולים' הירבו ומרבים לממן את האגדות על 'התחרות הבריאה' של מילטון פרידמן ושות'. מי שיטרח לקרוא את ההיסטוריה של הקפיטליזם האמריקאי, ייווכח לדעת שפולחן 'השוק המשוכלל' ו'התחרות החופשית' לא צמח באוויר. הפולחן קודם והופץ באמצעות מימון כבד של העסקים הגדולים.

הפולחן נוצר בראשיתו באוניברסיטת שיקגו, שם כיכב במשך שנים מילטון פרידמן. מי שמימן את הקמת החוג לכלכלה באוניברסיטת שיקגו בתחילת המאה העשרים היה ג'ון ד. רוקפלר. משפחת רוקפלר התמחתה בכל החידושים העיקריים של הגבלת 'התחרות הבריאה'. המשפחה החלה דרכה בהשתלטות על זיקוק הנפט בארה"ב תוך כדי חיסול, לעתים בכוח ובאיומים, של מאות מזקקים עצמאיים. לאחר מכן היא השתלטה על ויסות תפוקת הנפט בארה"ב ובעולם. היא פיתחה את מוסד 'הטראסט' ויצרה בריתות עם בעלי מסילות הברזל וראשי הבנקים הגדולים. היא עיצבה את מרבית התכסיסים העסקיים המוכרים בעולם: שבירת איגודים מקצועיים, תמרון טעמם של הצרכנים, הרצת מניות באופן חוקי, שימון עיתונים, שיחוד פוליטיקאים, מימון קרנות אקדמיות ל'מחקר כלכלי', וקניית ממשלות ברחבי העולם. הפעילויות האחרונות נועדו, מן הסתם, לחפות על מעלליה האלימים של המשפחה, שכללו, בין השאר, את עקירתם והשמדתם של אנדיאנים שיישבו לרוע מזלם על אדמות רוויות בנפט בארה"ב ובאמריקה הלטינית.

ג'ון ד. רוקפלר, שתרם 45 מיליון דולר לאוניברסיטת שיקגו, אמר: "... זוהי ההשקעה הטובה ביותר שהיתה לי בחיי. האל הטוב נתן לי את הכסף, ואיך יכולתי למנוע אותו משיקגו...". המשרתים האקדמיים התייחסו ביראת כבוד לאדון רוקפלר. אפילו בחוג לספרות של אוניברסיטת שיקגו טען פרופסור אוסקר לובל טריגס כי "...רוקפלר עולה בגאוניותו היצירתית על הומרוס, דנטה ושייקספיר...". לעומת זאת, פרופסורים אחרים, שהעזו למתוח ביקורת על האוליגרכיה האמריקאית ועל השיטות שפיתח רוקפלר וחבריו לשבירת השביתות ולקניית הפוליטיקאים – גורשו מאוניברסיטת שיקגו, ולמעשה, ממרבית האוניברסיטאות החשובות בארה"ב. כך נסללה הדרך להשתלטותה של 'אסכולת שיקגו', המפיצה הקנאית של בשורת 'השוק החופשי' ו'הצרכן הריבוני'. הכנסיה יסדה סניפים ושלוחות במרבית אוניברסיטאות העולם, כולל כמובן באלו של ישראל.

מה שמוזר הוא, שכנסיית 'השוק החופשי' לא מוותרת לעולם על הזיכיון המונופוליסטי שלה בשוק האקדמי. חסידיו של מילטון פרידמן חדרו לכל חלקה בריאה באוניברסיטאות, בממשלים וכמובן בבנקים המרכזיים ברחבי העולם. מוזרה עוד יותר הוא העובדה, שמילטון פרידמן, הכוהן הגדול של 'התחרות הבריאה', וחסידיו באוניברסיטאות, הטיפו תמיד לשבירת האיגודים המקצועיים 'המונופוליסטים' ולהפיכת שוק העבודה ל'תחרותי'. משום מה, הם מעולם לא העלו על דעתם לוותר על 'הקביעות' שלהם באוניברסיטאות. חסידיו של פרידמן בישראל, שהם חלק לא מבוטל מהפרופסורים לכלכלה באוניברסיטאות, מעולם לא העלו על דעתם לוותר על זכותם לקבל פנסיה תקציבית. לעומת זאת, הם שמחו לשלוח את בשר התותחים, השכירים והפנסיות שלהם, אל עבר כוחות השוק.

אבל אין טעם להתווכח עם דת מנצחת בכל מקום בעולם. כמו שהכוהן הגדול עצמו מעיד: "...צדקתי אז, צדקתי מאז, אני צודק כעת, ואיני רואה סיבה לשנות את דעותי...". כפי שאמרו ברומא ה"היסטוריונים מטעם", בעת שהאימפריה היתה בשיא: "אבוי למנוצחים...".

מייגע ולא מתאים

א. ווטסון (יום חמישי, 17.2.2005 שעה 20:36)

פעם שניה מפורסמת פרופגנדה של הצוות הנ"ל באייל. הפעם, מעבר לאזה גרף סתום, אין הם אפילו טורחים להתחבא מאחורי איצטלה פסאודו מדעית, ובמאמר מטפטף ארס מנסים לכתוש באמרות כלליות ונפנופי ידיים מה שפרידמן מראה בנתונים רבים וניתוחים מדוקדקים בספריו.

מאפיין נוסף של השתלחות זו, בדומה לקודמת, הוא העדר הצגה סבירה של אלטרנטיבה, והשוואה מדוקדקת בין שיטות (דבר שדווקא פרידמן מבצע בספריו המומלצים מאוד).

אני מניח שתגובות מפורטות יותר יגיעו, אבל חשוב לי להצביע לפחות על כמה עיוותים (שקרים?) במתקפה הנוכחית של הצמד:

1. בסוף המאה ה 19 התחילה השפעת הסוציאליזם גם בארה"ב. נכון שמבחינת התל"ג זה לא בלט, אבל בהיבטי חקיקה ומדיניות השפעה זו של תחילת רגולציה הביאה לעיוותים עימם התמודדה האומה האמריקנית מאוחר יותר. לכן פחות נכון לבצע השוואה בין שיטות המתחילה ב 1880. יש ללכת עוד קצת אחורה, או לפחות **<u>לנסות</u>** להפריד משתנים.

2. לא מציינים מיהי אותה "אליטת הכוח" שצמחה, וכמה פעמים היא התחלפה – ברוני הרכבות של אז הם לא IBM של שנות החמישים או מייקרוסופט של היום (אלא אם ביל גייטס נולד כביל מורגן).

3. לא כל רפובליקן הוא תומך שוק חופשי אוטומטי, כמו שלא כל דמוקרט הוא רגולטור. דווקא רייגן (ובוש ג'וניור הנוכחי), לא פעלו רבות למען דה-רגולציה, אלא להיפך. לעומתם, למשל, דווקא קלינטון עשה רבות להורדת מינון המעורבות הממשלתית. כך שהצגת רייגן כתומך שוק חופשי היא לכל החות מגוכחת ומבוססת לחלוטין על תדמית ולא על ניתוח פעולה כזו או אחרת של האיש.

4. יציבות לעומת אי יציבות: התנודתיות הגבוהה שיצרה את משבר 29 מנותחת בצורה מצויינת ע"י מילטון פרידמן, ומצביעה לכיוון הבנק הפדרלי, שהומצא אך שנים מעטות קודם ע"י ממשל שפעל בכיוון רגולציה. כמובן שהתנודתיות הגבוהה של שנות ה 40 קרתה כשהעסק כבר היה מרוגלץ לחלוטין, ובעקבות הלאמה דה פקטו של המשק לצרכי מלחמה. הם גם שוכחים לציין שיציבות לכשלעצמה אינה פקטור כלכלי מנצח: למשל, בשנות ה 30 שלאחר המשבר גרמה היציבות ה"מבורכת" לייצוב כל האמריקאים במצב של עולם שלישי.

5. בסעיף ד' הדוגמאות כל כך שונות אחת מהשניה, ו**<u>כמעט</u>** בכולן מדובר בבעיות של שוק מרוגלץ או חובות ממשלתיים או צירוף של הגורמים, אבל כמובן שמיותר להתעסק בקטנות כאלה שכרוצים דווקא להצביע למודי'ס...

6. השוק החופשי (ה"פולחן" בסעיף ה') הומצא הרבה לפני שנוסדה העיר שיקגו, או שנולד מילטון פרידמן. אסכולת שיקגו צמחה כראקציה לרגולציה ההולכת וגוברת בארה"ב, ומנסה להראות היכן יוצרת רגולציה זו בעיות. דווקא אסכולה זו נחשבת למיעוט בקרב אקדמאים (וראו את הסקר באייל), אבל גם כאן כמובן שהעובדות לא מעניינות.

<u>עיוותים ושקרים</u>

יהונתן ניצן ושמשון ביכלר (יום שישי, 18.2.2005 שעה 9:21)

<u>[א. ווטסון כותב:]</u>

"פעם שניה מפורסמת פרופגנדה של הצוות הנ"ל באייל. הפעם, מעבר לאזה גרף סתום, אין הם אפילו טורחים להתחבא מאחורי איצטלה פסאודו מדעית, ובמאמר מטפטף ארס מנסים לכתוש באמרות כלליות ונפנופי ידיים מה שפרידמן מראה בנתונים רבים וניתוחים מדוקדקים בספריו"....

"אני מניח שתגובות מפורטות יותר יגיעו, אבל חשוב לי להצביע לפחות על כמה עיוותים (שקרים)..."?

"כל מה שמחיתי עליו הוא שתחת מדור "כלכלה" מתפרסם בפעם שניה מאמר שהקשר בינו לבין כלכלה הוא אפסי, ומתאים ברמת הפמפלטיות שלו לאתרים אחרים, שתדמיתם היא פחות מדעית ומכובדת"...

ביכלר וניצן:

אם לשפוט לפי הרעמים והברקים, כנראה שהפעם נתפסנו על חם. לפני שנודה בנתונים המפוברקים, בעיוותים ובשקרים, שאלה לאדון ווטסון, סתם מסקרנות: האם אתה כלכלן מקצועי? אקדמי? כזה שמלמד באוניברסיטאות? אנליסט? כזה שמעבד נתונים? אולי אחד שקורא ספרים וכתבי עת כלכליים? אוטודידקט? רק בשביל לדעת.

תשובה פשוטה

יהונתן ניצן ושמשון ביכלר (יום שבת, 19.2.2005 שעה 7:41)

מר ווטסון, עד עתה לא קיבלנו תשובה פשוטה על שאלתנו: מהי השכלתך הכלכלית. קיבלנו כרגיל שפע של רגשנות, טענות היסטריות ו'נפנוני ידיים' אבל לא תשובה עובדתית פשוטה אחת. הסיבה לשאלתנו היא עניינית ועשויה לחסוך אי נעימות.

אתה כותב: (1) שהגרף שלנו סתום. (2) שאנחנו לא טורחים להסתתר מאחורי אצטלה פסאודו-מדעית. (3) שאנחנו כותבים אימרות כלליות (כלומר לא מדעיות?) ונפנופי ידיים. אז הודינו. אנחנו לא מדענים, הגרף שלנו סתום, הנתונים שלנו מפוברקים ואנחנו סתם מנפנפי ידיים. כבר היינו מוכנים להסתלק מהזירה. אבל אז בא העוקץ: (4) פרידמן הוא מדען, שמראה את טענותיו בנתונים רבים וניתוחים מדוקדקים בספריו "המומלצים מאד". למשל: "התנודתיות הגבוהה שיצרה את משבר 29 מנותחת בצורה מצויינת ע"י מילטון פרידמן, ומצביעה לכיוון הבנק הפדרלי".

כאן התעוררנו. פרידמן המדען. נתונים. הוכחות. ההסבר המדעני של פרידמן על משבר 1929. כאן יש עובדות וטענות שניתן עליהם להתווכח. אך כדי להתווכח יש צורך בבקיאות בספריו המומלצים מאד של פרידמן. וכדי להיות בקי בספריו המומלצים מאד ועוד יותר, במאמריו המומלצים מאד-מאד, ועוד יותר-יותר, במחקריו על המשברים בקפיטליזם, על האינפלציה, ועל ההיסטוריה המוניטרית האלטרנטיבית של ארה"ב – יש צורך בבקיאות ברמה גבוהה ביותר בסכולסטיקה כלכלית, בסטטיסטיקה, באקונומטריקה, ובעוד כלים שהתפתחו בחמישים השנים האחרונות בכלכלה. לבסוף, יש צורך להיות בקי בענף הזה שקרוי מוניטריזם, שהוא אינו נושא פשוט כפי שהוא מוצג בספרו הפופולרי של פרידמן 'קפיטליזם וחירות'. יש הבדל גדול בין פרידמן של המאמרים 'המקצועיים' ובין פרידמן הפופולרי. כשם שיש הבדל גדול בין פון-ניומן השנוי במחלוקת עקב פעילותו הפוליטית וכתיבתו בעסקי ביטחון לאומי, לבין פון ניומן המדען המתמטיקאי.

לכן, כדי שנדע להתאים את רמת הויכוח שאלנו אותך ואנו שואלים אותך שנית: אתה בטוח שאתה בקי בספריו המומלצים של פרידמן? אתה בטוח שאתה מכיר את כתביו ומבין אותם היטב? רק כדי לרמוז על מה שעלול לקרות בויכוח כזה בעתיד: טענת שפרידמן הביא נתונים והוכיח דברים. האם אתה מכיר היטב נתונים והוכחות אלה ברמה מדעית? האם אתה מכיר את הויכוחים על טיב הנתונים הללו שהועלו לאחר שקיבל את פרס הנובל? האם אתה מכיר ומסוגל להתמודד למשל עם הספקות בדבר הבנתו הבסיסית של פרידמן בעיבוד נתונים ובסטטיסטיקה שהעלה אחד ממובילי האקונומטריקה בעולם (וזה לא היה חלילה אחד מהארכי נאו-מרקסיסטים הרשלנים ומנפנפי הידיים)? ועוד ועוד.

אין זאת בושה לא ליהיות כלכלן (יש כאלו הגאים בכך). אבל אם אתה לא מודע לכל זה ואינך מקצוען או אוטודידקט מלומד בעל בקיאות טובה בנושא ויכולת טכנית טובה של עיבוד נתונים, סטטיסטיקה ואקונומטריקה – מוטב שלא נכנס בויכוח, משום ששוב יקרה מה שקרה במאמר הקודם: לא היה קשר בין מה שנכתב ובין מה שהועלה בויכוח.

תשובה פשוטה

א. ווטסון (יום שבת, 19.2.2005 שעה 8:02)

חשבתי לא לענות בכלל על הנימה הקנטרנית-תגרנית המתמשכת הזו, אבל בכל זאת משהו: איני מחוייב לומר דבר על עצמי כדי לבקש הסבר רציני מצוות שמתיימר להיות בקיא במשהו. במקום להמשיך בארס, היית מציע

לענות על הנושאים שהטרידו אותי האותה תגובה ראשונה, ולנסות ליישב את הבעיות הרציניות שאני רואה בפמפלט שלכם (הרבה סטטיסטיקה אין שם, אני מוכרח לציין).

אבל אתם לא חייבים לטרוח. באמת. אני עדיין לא מבין מה אנשים רמי מעלה כלכלנים דגולים וסטטיסטיקאים דגולים עוד יותר כמוכם עושים פה באתר ההדיוטות. הייתי מציע לכם לעשות סקר איילי שקודם מראה לכם כמה כלכלנים מתארים מתקדמים יש כאן, לפני שתואילו בטובכם להציג מאמר מדעי למופת כמו הנ"ל מעל במה זו, כי אחרת באמת מה הטעם? כולנו הרי יודעים "מה קרה במאמר הקודם".

תשובה פשוטה

יהונתן ניצן ושמשון ביכלר (יום ראשון, 20.2.2005 שעה 7:07)

בוא נסכם שוב, ולא בקנטרנות. בתגובה למאמר שלנו קבעת כמה פסיקות נחרצות. פסקת שאנחנו עוסקים בפרופגנדה שאפילו לא מתכסה בפסבדו-מדע. פסקת שהרבה סטטיסטיקה אין שם, בפמפלט שלנו. פסקת שהנתונים והעובדות שלנו מעוותים ואולי אפילו שקריים. פסקת שהרמה שלנו לא מתאימה לאייל. ולבסוף, פסקת, שבניגוד אלינו, מילטון פרידמן מראה "בנתונים רבים וניתוחים מדוקדקים" את טענותיו, כל זאת בספריו שעליהם אתה ממליץ. עד כאן המסקנות.

אנחנו מצדנו שאלנו אותך לגבי ההשכלה הכלכלית שלך, לא בקנטרנות אלא בכדי לדעת אם יש מאחורי הפסיקות שלך ידע ביקורתי. אתה מעדיף שלא לפרט. זכותך. השאלה עכשיו היא פשוטה, ולא קנטרנית: האם אתה מוכן להגן על הפסיקות שלך בוויכוח?

האם תהיה מוכן לבדוק עמנו את מאמריו של מילטון פרידמן בנושאים מוניטריים? האם תהיה מוכן להתמודד עם התיאוריות שלו ושל כמה מעמיתיו? האם תהיה מוכן להתמודד עם הסטטיסטיקה הפרידמנית על כל תסבוכיה? עם שיטות ההוכחה שלו? עם שיטות המחקר שלו? עם הנחות היסוד שלו?

תשובה פשוטה

א. ווטסון (יום ראשון, 20.2.2005 שעה 8:05)

לא נראה לכם קצת מעייף הסגנון הזה? אמרו כבר בזמנו, איף יו וונט טו שוט, שוט. תתחילו עם טיעונים מבוססים קצת יותר, ואגיב בהתאם (ואולי גם אחרים). עד אז, תסלחו לי אם קצת מייגע אותי להמשיך בסגנון הזה.

לוחם החירות מוכן למסור נפשו (בחינם) למען סבא פרידמן שצחק כל הדרך

יהונתן ניצן ושמשון ביכלר (יום שלישי, 22.2.2005 שעה 15:23)

שלום רב ווטסון. כפי שהבטחנו לך, הגיע זמננו להתעמל. ולכם המואזינים היכונו לתפילה. היום אנו סוגדים לפולחן המוניטריסטי של סבא פרידמן.

פרידמן כידוע לכל הוא מדען (לא סתם אידיאולוג או תעמלן). הוא הוכיח את כל מה שאתם מאמינים שהוא היה אמור לכתוב (ולא סתם נפנף ידיים). הוא עשה זאת באופן מדעי, במאמרים שקולים ותבוניים (ולא ב'פמפלטים'). בכתבי-עת מטעם מכובדים (ולא סתם ב'האייל'). הוא עשה זאת ביושר (לא ברמייה), למען המדע והאמת הבוערת בעצמות (ולא מתוך כוונות זדון תעמלניות). הוא עשה זאת בכנות (בלא לתמרן ולזייף חלילה נתונים), מתוך בדיקה חמורה של החומר (ולא כלאחר יד), ותמיד-תמיד הוא רצה לחדש את המדע (ולא סתם למחזר את עצמו למען הרקורד האקדמי).

עד כאן עיקרי האמונה הרווחת, ועתה נפנה לעובדות החיים, אלו שלא ניתן ללקט בצורת תקציר ב"גוגל". כאן לצערנו חייבים להתעמק, או יותר נכון, לעשות דבר לא אופנתי: לקרוא ולחשוב.

אתה טוען כי אנו "מנסים לכתוש באמרות כלליות ונפנופי ידיים מה שמילטון פרידמן מראה בנתונים רבים וניתוחים מדוקדקים בספריו". יופי. ננסה היום להבין את עיקרי התיאוריה המדעית המבוססת של פרידמן, ומאחר שאתה בקי בה ובהוכחות שלה, נקווה שתוכל לעזור לנו.

אנו לוקחים את ספרו המפורסם והעדכני של מילטון פרידמן:

MONETARIST ECONOMICS (Oxford: Basil Blackwell, 1991)

זהו ספר מדעי, קנוני, הנלמד בכל אוניברסיטאות המערב ולאחרונה אף במוסקבה ובפקין. בוודאי הוא מוכר לך כאחד מספריו ה"מומלצים מאד". בספר הזה מופיעים ממיטב המטעמים של הפולחן (סליחה המדע), הקרוי "מוניטריזם". הספר פותח במאמר בעל הכותרת הפרובקטיבית:

"The Counter-Revolution in Monetary Theory"

אנו מניחים שקראת אותו. אך במידה ולא (אין זאת בושה), או במקרה שהוא אבד לך, רצינו לשלוח לך אותו בסריקה. אלא שברגע האחרון נזכרנו בבהלה שמדובר בשוק חופשי, זה שפרידמן ואתה סוגדים לו. ושם אין חכמות: על כל מעבר של ידע צריך לשלם. כי ככל שהוא יותר חופשי, כך הוא יותר מלא סבוטז'. לכן, לצערנו, לא יכולנו לשלוח לך את המאמר.

במאמר הזה יש הרבה אמירות והצהרות, כולן מוכחות היטב כידוע. אבל בכדי לקצר, אנו מתמקדים בתזה המרכזית של המאמר, תזה שמייצגת את היסודות המרכזיים של הכנסייה (סליחה, ההגות) המוניטריסטית.

התזה הזאת של מילטון פרידמן אומרת, שהכסף הוא מוביל מרכזי בשרשרת הסיבתיות של המשתנים העיקריים במשק: הכסף הוא הגורם המכריע לגבי הגדלים 'הריאליים' בטווח-הקצר ולגבי המחירים בטווח-הארוך. (אמנם, כפי ששמת לב במאמר, לפעמים פרידמן מדבר על 'כסף' ולעתים הוא מדבר על 'נזילות'. יתכן שהגיל עושה את שלו. אבל למה להיות קטנוני. מה, אנחנו מכון תקנים?)

השאלה הראשונה שלנו אליך היא פשוטה: אנא, הסבר לנו כיצד פרידמן מוכיח את התזה הזאת? איך הוא יודע לקבוע בפסקנות כזאת, ועוד בשאלות גדולות כאלו כמו תפקיד הכסף? האם יש לו הוכחה? נשמח ללמוד.

הלאה. פרידמן המדען הקפדן, מגדיל לדייק ומסביר בדיוק למה הוא מתכוון באופן אמפירי במונחים "טווח-קצר "ו"טווח-ארוך". בעמוד 15 הוא כותב כי, בממוצע, האפקט של הכסף על המחירים (כלומר האפקט של הגידול בכסף על האינפלציה) מתחיל לפעול תוך שנה אחת עד שנה וחצי, ומגיע למימוש מלא לאחר 5 עד 10 שנים. אם אתה לא זוכר, הנה הציטטה:

"On the average, the effect on prices come about six to nine months after the effect on income and output, so the total delay between the change in monetary growth and a change in the rate of inflation averages something like 12-18 months. That is why it is a long road to hoe to stop an inflation that has been allowed to start. It cannot be stopped overnight... In the short run, which may be as much as five or ten years, monetary changes affect primarily output. Over decades, on the other hand, the rate of monetary growth affects primarily prices" (pp. 15-16).

הפעם הוא פשוט שבר אותנו: איך איך איך הוא עושה זאת, הקוסם? איך הוא יודע כל כך במדויק לנבא? אנחנו כל כך הרבה שנים בזבזנו לנסות להבין דברים פשוטים יותר, והנה האשף בקלילות שיחק אותה. תוך שנה עד שנה וחצי... ובגלל זה אחר כך קשה בכלל לעצור... ואחרי חמש עד עשר שנים הענין כבר אבוד...

ומכאן לקביעה הנחרצת:

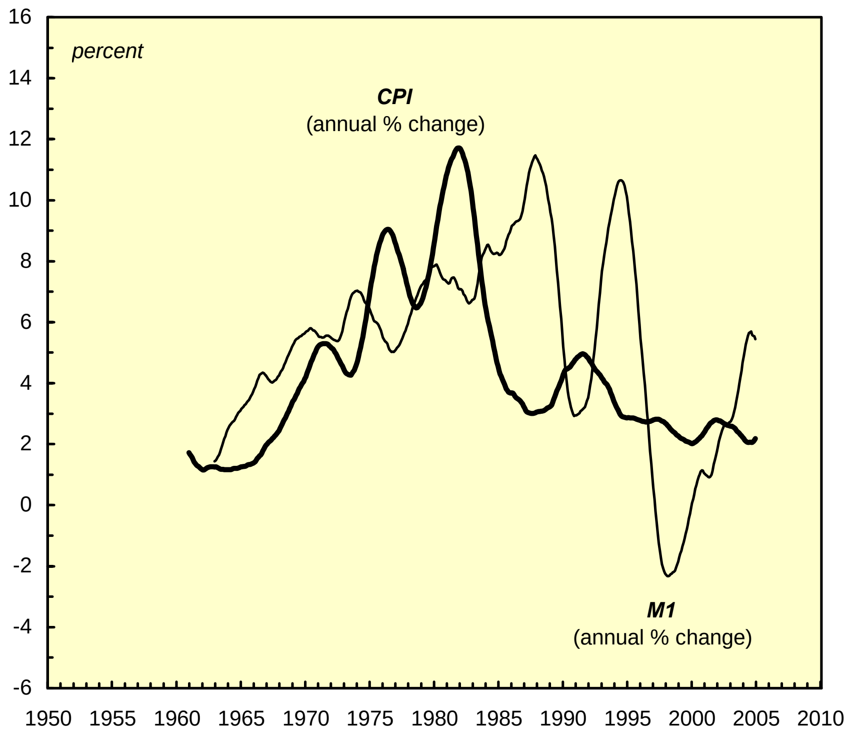
"It follows from the propositions I have so far stated that inflation is always and everywhere a monetary phenomenon in the sense that it is and can be produced ONLY by a more rapid increase in the quantity of money than in output." (p. 16, our emphasis).

רק דבר אחד חיפשנו ולא מצאנו במאמר המדעי הזה הנלמד ונלעס באוניברסיטאות: בדל של הוכחה. "ניתוחים מרובים"? "נתונים מדויקים"? איפה? כנראה במאמרים ו"ספרים מומלצים" אחרים, או אולי בספרים הפופולריים שלו. אבל כאן כמובן תוכל אתה לעזור לנו.

בינתיים, מאחר שאנו בני-אדם חילונים, לא כל כך האמנו לו. כמו שאתה בטח יודע, אנו כופרים במקצת. אז בדקנו, ליתר ביטחון, בעזרת נתונים מדויקים שתלמידיו המרובים של פרידמן בממשל ארה"ב מספקים ל-IMF. והנה מה שיצא: שני גרפים פשוטים על ארה"ב. אחד לטווח קצר ואחד לטווח ארוך. (הגרפים נערכו בזהירות, אך יתכן ונפלו בהן טעויות. אם תגלה כאלו נשמח לתקן אותן).

כדי שהפעם לא יהיו הגרפים "סתומים", הסבר קצר על חישוב הסדרות. הגרף הראשון (Figure 1), לטווח הקצר, מיחס את שיעור האינפלציה השנתית במדד המחירים לצרכן (CPI) לשיעור הגידול בכמות הכסף (M1). שתי הסדרות מחושבות כאחוז השינוי בין אותו החודש בשנים עוקבות. בשתי הסדרות הנתונים מבוטאים כממוצע נע של שלוש שנים על מנת למתן את הקפיצות החודשיות.

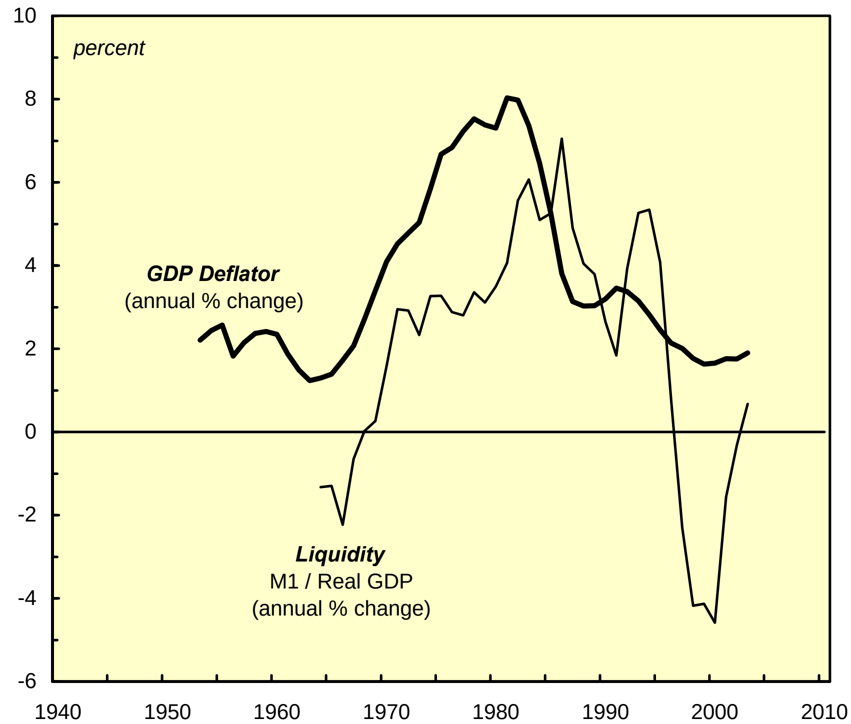
1. Money Growth and Inflation in the United States

NOTE: Monthly series, smoothed as 3-year moving averages.
SOURCE: IMF *International Financial Statistics*

הגרף השני (Figure 2), לטווח ארוך, מיחס את שיעור האינפלציה השנתית במדד מחירי התמ"ג (Implicit Price Deflator) לשיעור הגידול ב"נזילות" (M1 / Real GDP). שתי הסדרות מחושבות כאחוז השינוי בין שנים עוקבות. בשתי הסדרות הנתונים מבוטאים כממוצע נע של חמש שנים כדי למתן את הקפיצות השנתיות. (אנו מניחים שאתה יודע היטב מה פירושן ומשמעותן של כל הישויות הללו, שנצברו בעשרות שנות מקרו-כלכלה: מדוע הן נבראו, באלו נסיבות, ומדוע מילטון פרידמן וחבריו – ולכן גם אנו – משתמשים בהן בהקשר הנוכחי).

2. Liquidity Growth and Inflation in the United States

NOTE: Annual series, smoothed as 5-year moving averages.
SOURCE: IMF *International Financial Statistics*

ופה אנו מגיעים אל השאלה השנייה שלנו אליך, ווטסון: כאשר בחנו את צמד הגרפים האלו, לא הצלחנו לגלות איך הכסף והנזילות משפיעים על האינפלציה. לא אחרי שנה, לא אחרי שנה וחצי, לא אחרי חמש שנים ולא אחרי עשר שנים. שפשפנו את העינים. ניפנפנו בידים. לשווא. ברגעים מסוימים, כנראה של הזיה, אפילו נראו לנו היחסים הפוכים ממה שפרידמן טוען, ולפעמים – אבל זה בטח לא יכול להיות – נדמה היה לנו שהאינפלציה היא זאת "שמשפיעה" על הנזילות והכסף. אבל אנחנו בוודאי טועים. מוכרח להיות כאן משהו שפיספסנו.

אז אנא ווטסון. עזור לנו. הרם את המסך מעל למסתורין והסבר לניצן-ביכלר את סודות ההוכחה, שיטות המחקר המיוחדות, ושאר מעשה הקסם שבעזרתם פרידמן מחלץ את המסקנות שלו מהעובדות הפשוטות. הסבר לנו והוכח לנו כיצד, לפי פרידמן, הכסף והנזילות משפיעים על האינפלציה.

פרס לפותר: תהילת עולם. לתנחומים: פרס נובל לכלכלה של בנק שוודיה (משום שאלו שנתנו את הפרס לפרידמן מן הסתם נבוכים עד היום).

Coup de Grâce

יהונתן ניצן ושמשון ביכלר (יום שישי, 25.2.2005 שעה 20:23)

שלום לך ווטסון. הגיעה עת ה-coup de grâce.

בפעם שעברה ראינו שסבא פרידמן הוא לא בדיוק מדען. לכל היותר הוא מין מדען-על, כזה שאינו נזקק עוד להוכחות. או כפי שאריסטו היה אומר: "...הוא או אל או בהמה...".

ערפילי קרב

עתה נתקדם הלאה, לשלב שני. בסוף אותו מאמר מדעי אומלל "The Counter-Revolution in Monetary Theory" כותב פרידמן מין קטע רב מסתורין:

"Some monetarists conclude that deliberate changes in the rate of monetary growth by the authorities can be useful to offset other forces making for instability, provided they are gradual and take into account the lags involved. They favour fine tuning, using changes in the quantity of money as the instrument of policy. Other monetarists, including myself, conclude that our present understanding of the relationship between money, prices and output is SO MEAGER, that there is so much leeway in these relations, that such discretionary changes do more harm than good.... One of the most widespread misunderstandings of the monetarist position is the belief that this prescription of a stable rate of growth in the quantity of money derives from our confidence in a rigid connection between monetary change and economic change. THE SITUATION IS QUITE THE OPPOSITE." (p. 18, emphases added).

נו ווטסון, מה תגיד על הקטע הזה? חזק, מה?

בשפה רגילה ניתן לתרגם את 'השיח' הזה בקיצור: אני פרידמן, שבתחילת המאמר כתבתי בביטחון רב על הקשר הסיבתי הניתן לחזוי מובהק ובמדויק בין השינויים בכמות הכסף ובין האינפלציה; כן, אני, אותו פרידמן שפירט בדייקנות מעוררת קינאה את לוח הזמנים בין החטא (השינויים בכמות הכסף) לבין ריצוי העונש (האינפלציה) – עכשיו אני אומר, שהאמת האמת: כל מה שכתבתי עד עתה זה שטויות; כי נכון לעכשו (בסוף המאמר), אף אחד לא יודע מה יהיה. ומה שאמרתי עד עתה – הכל דווקא הפוך.

והנה כמה אפשרויות להסבר המסתורין: (1) אפשרות אחת, לא סבירה ביותר, היא שפרידמן סנילי או לקח סמי הזיה, ומשום כך הוא שכח בסוף המאמר את מה שכתב בתחילתו. (2) האפשרות השנייה, שאולי יש בה מן האמת, היא שפרידמן סבור שעדרי המאמינים הם סניליים, ומכל מקום שתמיד אפשר לסמוך על זיכרונם הקצר. (3) האפשרות השלישית והסבירה ביותר, היא שפרידמן מינה עצמו לאפיפיור של כנסיה לוחמת המפיצה בקנאות את זרעה ברחבי העולם המתעורר.

הבעיה היא שלכנסיה המוניטריסטית שלו יש כמה כנסיות מתחרות, המשתמשות בכלי פולחן דומים (מזויפים). כולן מחזיקות ביסודות אמונה משותפים: הכסף הוא האלוהים. הוא סיבת הסיבות. (כמו יהווה-ישו-אללה שהם בעצם אותה סחורה למאמינים, רק באריזה ובהוראות שימוש שונות). מאחר שכנסיות מסוג זה, הן בעלות אל קנאי ששונא מתחרים ודורש ממאמיניו בלעדיות, פרידמן כיוון את דבריו, קודם כל אל הפלגים הכופרים (הפרוטסטנטים, סליחה ה'מוניטריסטים האקטיביים'), אלה סבורים, ברוב חוצפתם, שהאדם יכול להיוושע בעזרת מעשיו; שהוא יכול, במו ידיו, לווסת את המשקים שלו. ראיתם מטורפים?

בחיים לא, מודיע להם פרידמן, ב M-רבתי.

האלוהות M, שהיא המהות השלמה על שלל הופעותיה ביקום (MB M1 M2 M3 M4 ... Mn) , אינה ניתנת להבנה על ידי בני אדם בעלי שכל פשוט. רק כוהנים בעלי אימון רב בהירככיה של המיסטיקה המוניטרית מסוגלים לנחש מתי יתפרץ עליהם העונש (האינפלציה). וכך, בדור של פצצות מימן, גלולות נגד הריון וטכנולוגיות מתקדמות של קומוניקציה, בני אדם שהמציאו את אלוהות הכסף עומדים חסרי אונים נגד הפטיש.

אחד המכשירים החשובים ביותר בכנסיות האלו, הוא ההפחדה (וכמובן, ההבטחות לעתיד שהן בחינם – לעומת התשלום העכשווי בעולם הזה הנגבה מידית מהמאמינים, כי אכן כנסיות הן סוג ישן של חברות ביטוח). את זה כבר הבנו. אבל חלק הכרחי הקשור לשלטון הכנסייתי הוא הערפל שמפוזר על ידי הדרגים השונים בקרב המאמינים. מאחר שאנו ירושלמיים במקור, אנו מכירים היטב את הטכנולוגיות הללו. מכל מקום, כמו יודעי-כל מהסוג של הרב נסים, כדורי ,עובדיה, או לובביץ, גם פרידמן אומר דבר והיפוכו.

וזה פועל: חשוב מאד ליצור תחושה רב-משמעותית. לכך גם קשורים רגשות אשמה שהן ההון העיקרי שעליו מיוסדת כל כנסיה רצינית: מה שלא תעשה, אתה אשם, עובדה – יש אינפלציה או אין אינפלציה? והדברים עתיקים. אך אם זה כך, נשאלת השאלה הפשוטה למה לנו לייבא פרידמן יקר אחד כשיש בכל התנחלות עשרה רבנים זולים שאומרים דבר והיפוכו כל יום?

עתה נתקדם לשלב שלישי. זה השלב שבו אנו טוענים, שפרידמן אינו רק פסבדו-מדען ואינו רק כהן גדול מטעם עצמו, אלא שהוא פשוט, כמו כל אבות הכנסיות בעולם, גם נוכל לא קטן. "crook" , כמו שעמיתו, הארי ג'ונסון, כינה אותו.

לפני ההסבר מספר מילים מקדימות. למזלך, ווטסון, אין לך מושג בסכולסטיקה הכנסייתית ובפלפולי התיאולוגיה הנאו-קלאסית שהצטברו במאה וחמישים השנים האחרונות. אתה בסך הכל פנדמנטליסט, כלומר קורא פשט, כמו צדוקי. אבל לא נשלול ממך מעט מהתענוג. ההסבר הזה מיועד גם לשאר החוכמולים אבירי הגוגל, אלו שיודעים לזהות כיסאות שבורים בלי להיות נגרים. שמנו-לב שהיסטוריה בשבילם היא אוסף טריוויה, או מין ג'אנק שנדבק לחללית שלהם שנעה במרחבי האינטרנט.

לכן אנו מוותרים על הסברים המקדימים – כלומר, כיצד נוצרו המושגים בהם משתמשים המוניטריסטים, מי ברא אותם, לשם מה, על מה היה המאבק, מי נגד מי וכו'. כידוע, מושגים צפים בחלל, סתם ככה. אין להם היסטוריה. כמו משפט פיתגורס. הוא נצחי, לא? הוא אל-זמני, לא? למה לשבור את הראש על המאבקים של האסכולה הפיתגוראית? למה לנו לדעת מה היו הנסיבות, השאלות, מה היתה השאלה היסודית שהסתתרה מאחורי החיפוש של ההוכחה? בשביל מה זה טוב? יש את זה, וזהו.

[למי שבאמת מעוניין להבין את הבעיתיות, הפרקים הרביעי והחמישי בספר שלנו, מספקים הסבר, אמנם קצר, תמציתי ובעיקר ליודעי דבר. אבל כל אדם בעל ראש מדעי מסוגל, בקריאה מרוכזת, להבין. שימו לב, קריאה מרוכזת. לא מהירה, לא מרפרפת, בלי קפיצות ובלי תקצירי חינם של יודעי-כל מהאייל. מדוע אנו מתעקשים על קריאה מרוכזת? משום שדור הטלביזיה והאינטרנט יותר מותנה מאחרים לתמונת-עולם מקובעת, להגיון ומושגים מסוימים שניתן להרכיב בהם קומבינציות ישנות או חדשות פשוטות או מורכבות – אך ללא אפשרות לחרוג מכך. בנוסף, יש בפרקים האלו הסבר 'אלטרנטיבי' ולא רק 'ביקורתי'. אנו מציעים תמונת עולם אחרת, שונה מהקיים, והמתעמק ישפוט].

<u>המשוואה של כמות הכסף</u>

טוב ,עכשיו להסברים. נפתח בעניינים 'טכניים' כביכול, לכל אלו שיודעים הכל על M1, M2, M3, וכן לאלה שיודעים הכל על איך 'נוצר' כסף. לרענון הזיכרון ,לפי פרידמן:

"... inflation is always and everywhere a monetary phenomenon in the sense that it is and can be produced ONLY by a more rapid increase in the quantity of money than in output." (MONETARIST ECONOMICS, Oxford: Basil Blackwell, 1991, p. 16, emphasis added).

מכאן, מהמנטרה הזאת, יוצא הפולחן של כמות הכסף. כדי להבין את המנטרה, יש צורך להתחיל מהמשוואה המפורסמת של כמות הכסף.

חשוב לזכור שבמקור נוצרה התבנית הזאת בתקופת המהפכה המכנית, על ידי דיוויד יום ,ומשום כך היא בעלת אופי המזכיר את 'שיווי המשקל' המכני שחיפשו בתקופה ההיא.

$$M * V = T * P$$

במשוואה הזאת קיימות 4 ישויות קדושות: M = כסף; V = מהירות-הכסף; T = מספר-הטרנסקציות; P = רמת המחירים. מה המשמעות של משוואה הזאת עבור המוניטריסטים?

במשק של כסף – והכסף כמובן צמח ככה 'טבעי', ללא כפיה, ללא מוסדות, ללא מדינה, סתם ככה בהסכם בין חלקיקים בלתי-תלויים – במשק כזה, כל הטרנסקציות מובעות במחירים כספיים. כתוצאה מכך, אם תמנו את

סך-כל מספר הטרנסקציות במשך תקופה מוגדרת (T); ואם תכפילו את המספר הזה במחיר הממוצע של הטרנסקציות (P); תקבלו כתוצאה את סך-הכל הערך בדולרים (נניח) של הטרנסקציות.

מאחר שהטרנסקציות הללו מתנהלות באמצעות שיטה של חליפין כספיים, חייב להיות מספיק כסף כדי לאפשר להן להתנהל. נניח שבתקופה מוגדרת יש M דולר במשק; מעצם ההגדרה, על כל דולר להסתובב במחזור V פעמים כדי שכל הטרנסקציות יתנהלו. במידה ו-M קטן (גדול) מהמכפלה, T*P אזי V יהיה גדול (קטן) מ-1.

עד כאן אמיתות נצחיות. בהנחה שכל הטרנסקציות מתנהלות כנגד כסף, המשוואה אמיתית מעצם ההגדרה.

<u>אבל מה זה בכלל כסף?</u>

הבעיות מתחילות עם הקטגוריות. אבירי הגוגל כמובן לא מודאגים. אם ישאלו אותנו, אחי, נמצא כבר משהו במנוע החיפוש.

אז הנה, תמצאו בגוגל: איזה טרנסקציות אמורות להיכלל ב-(T)? קניה/מכירה של סחורה חדשה? של סחורה קיימת? של סחורה ריאלית בלבד? של סחורה פיננסיות כמו אג"חים ומניות? איך מודדים את מספר הטרנסקציות? סתם מחברים? משקללים? איך? למה? איזה מחירים נכנסים ל-(T)? מחירי סחורות חדשות? סחורות קיימות? סחורות ריאליות בלבד? סחורות פיננסיות כמו אג"חים ומניות? איך משקללים? אזהרה לא חברית: השאלות האלו מעסיקות את הכלכלנים כבר 400 שנה, והתשובות השונות – במידה והן בכלל אפשריות באופן לוגי ומעשי – נותנות גדלים שונים לחלוטין עבור T ו-P.

ובינתיים, כשאתם מגלגלים בגוגל, עוד, סתם שאלה קטנה: מה זה בדיוק (M) כסף? האם הוא כולל מזומן (שטרות ומטבעות)? האם הוא כולל פקדונות עו"ש? האם הוא כולל הפקדות אחרות? האם הוא כולל אג"חים? האם הוא כולל מניות? אולי הוא כולל כל סחורה שנושאת תג של מחיר?

הנאו-קלאסיקנים מאמינים שכל אלה הינם צורות של כסף. ההבדל בין הצורות השונות מאופיין על ידי: (1) הנזילות, כלומר רמת המהירות או הזמינות שניתן להשתמש במכשיר לצורך חליפין. (2) התשואה של המכשיר. (3) והחשוב לצורך מטרתנו, כיצד <u>נוצר</u> המכשיר.

ובאמת, איך 'נוצר' הכסף? במשק של מערכת כספית מרוכזת, הבנק המרכזי קובע ישירות <u>**רק, ואך ורק**</u> את כמות שטרות הממון והמטבעות (ולכך קוראים: Reserve Money או פעמים Monetary Base). כל שאר הכסף 'נוצר' על ידי מה שמכנים "סקטור העסקי" (וכיום אפשר בהחלט לאמר לשמחת האדונים: "הסקטור הפרטי").

יש בהאייל איזה טרדן אחד, יודע-כל מומחה-גוגל, שמטעה באופן קבוע את הקוראים. אז כדי למנוע בלבולים, אנו מביאים את הגדרות ה'פד' לסוגי הכסף. בסוגריים אנו נותנים את כמות הכסף לכל הגדרה ב-2004 לפי נתוני ה-IMF.

Monetary Base = MB: זה כולל מזומן שטרות ממון ומטבעות, וכן (תלוי בהקשר) יתרות סילוק עם הבנק המרכזי (780$ מיליארד).

M1 = זה כולל MB + פקדונות עו"ש, travelers checks ושאר פקדונות זמינים למשיכה (1,389$ מיליארד).

M2 = כולל M1 + קרנות של שוק הכספים, חסכונות ופקדונות זמן קטנים (כמו פק"מים) (6,440$ מיליארד).

M3 = M2 + פקדונות זמן גדולים, repurchase agreements, אירודולרים, קרנות של שוק הכסף (9,470$ מיליארד).

כפי שניתן לראות, ב-2004 M3 היה גדול כמעט פי 12 מאשר MB – וזאת עוד בטרם מתחילים למנות צורות אחרות של מכשירים פיננסיים, כמו אג"חים ומניות על גוניהם ופיתוחיהם. מצב דומה קיים ביחידות מדינתיות-קפיטליסטיות מפותחות אחרות.

המסקנה הראשונה מהעובדות 'הטכניות' הללו הינה פשוטה. ביחידות מדינתיות-קפיטליסטיות מפותחות הבנק המרכזי יכול לקבוע ישירות את גודלו של נתח מזערי בלבד של "מלאי" הכסף. בארה"ב של 2004 הנתח הזה

הסתכם בסך 8% מכלל M3 – ולמעשה הרבה פחות אם נכליל ב"מלאי" הכסף גם את הנכסים הפיננסיים של האג"חים והמניות.

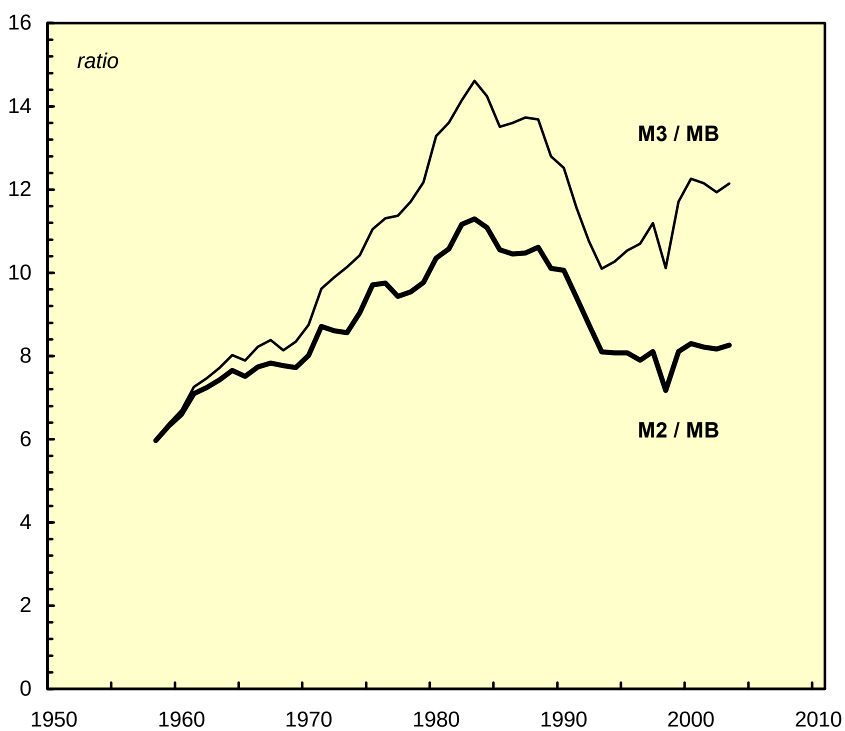
אותם 92% הנותרים נקבעים באמצעות היררכיות מצטלבות ורב ממדיות של תהליכים מסובכים ביותר של יצירת אשראי, התרחבותו והתכווצותו. (לידיעת סיירי הגוגל ומבקרי הכיסאות השבורים יודעי הכל, הרבה מעבודותינו עוסקות במחקר התהליכים ה'ברורים-מאליהם' האלה. תהליכים אלו, שהם למעשה תהליכי שינוי הבעלות-כוח, הינם מהותו של הקפיטליזם – ולא האמונות הנאיביות שלא להגיד הדביליות על 'שוק חופשי' או 'התערבות ממשלתית').

מכל מקום, הבנק המרכזי אולי יכול להשפיע ואולי אינו יכול להשפיע על התהליך הסבוך הזה – על כך יש ויכוחים. אבל דבר אחד ודאי: הבנק המרכזי אינו 'קובע' את התהליך. הוא אינו מעצב אותו, הוא אינו מתנה אותו.

הקישור לגרף הבא (Figure 3) מיועד להדגמה עבור המאמינים בכוחו (ההרסני כמובן) של הבנק המרכזי. הגרף מראה את התפתחות היחסים M2/MB ו-M3/MB בארה"ב (כמו בעבר, ווטסון, נשמח לתקן את הגרפים אם תגלה בהם טעויות). ניתן לראות כי היחס M3/MB למשל, עלה מ-6 בשנת 1958 ל-15 בשנת 1983, וירד ל-10 בשנת 1993, ושוב עלה ל-12 בשנת 2000. התנודות ביחסים הללו נקבעות בעיקר על ידי השינויים במונה. יחסית למונה, התנודות במכנה כמעט זניחות. יותר מכך, הכיוון של השינוי ביחס (M3/MB) אינו קשור לכיוון השינוי במכנה (MB). במילים אחרות, מרבית השינויים בכמות הכסף אינם קשורים ישירות לשינויים ב'היצע הכסף' MB. הבנק המרכזי אולי קובע את 'הצע הכסף', אבל לא את סך כמות הכסף.

עתה כשפרסנו קמצוץ מהפולחן, ניתן לחזור אל הכוהן הגדול.

3. Money Ratios in the United States

SOURCE: *IMF International Financial Statistics*

פרידמן וכנסית המדענות המוניטריסטית

פרידמן הצהיר, כפי שאתם זוכרים מהמאמר האומלל על הקונטרה-רבולוציה (אבל למעשה הוא ממחזר זאת כבר עשרות שנים) את ההצהרות הבאות:

(1) בהתבסס על 'הוכחות חותכות' – מהירות הכסף (V) הינה יציבה יחסית. הטענה הזאת, בלשון המעטה, הינה במחלוקת. אבל יאללה, נעשה לו הנחה ונניח זאת.

(2) במשק כספים מדיני, מלאי הכסף (M) נקבע על ידי הסמכויות המוניטריות המדיניות.

(3) שינוי במלאי הכסף (M) הינו בעל השפעה חשובה על המשק. לטענתו, ההשפעה הראשונית של השינוי, בטווח-הקצר, מורגשת בתפוקה (שנאמדת פחות או יותר באמצעות הטרנסקציות T). ככל שהזמן חולף, ההשפעה מורגשת יותר ויותר על רמת המחירים (P). ולבסוף הוא מודיע נחרצות, כי בטווח-הארוך, ההשפעה מתמקדת לחלוטין במחירים.

טוב, זאת התפילה. אבל ניתן להפוך אותה להיפותזה: "האם יש אלוהות (M) שהיא סיבת הסיבות, או אין אלוהות (M) שהיא סיבת הסיבות?"

ואם זאת היפותזה, אז ניתן לבחנה בעזרת החושים. זאת הייתה תמצית המהפכה המכנית מאז גליליאו. המהפכה אמרה, שגם אם יש חילוקי דעות לגבי האמת (אמת פנימית, אמת בלתי אפשרית וכו') דבר אחד בטוח: הוכחות באמצעות החושים והשכל הישר הן צעד חשוב להבנת בעיות. אולי לא צעד סופי, ובוודאי שאין להסתמך רק על כך, אבל צעד חשוב (ובוודאי חשוב, נוכח המטפיזיקה הכנסייתית).

עכשיו בואו ונבחן את שיטות ההוכחה של פרידמן. פרידמן מתחיל ברגל שמאל. למעשה, כל מי שמיומן בשיטות מחקר, מיד תופס שהוא משתמש בקטגוריות לא נכונות, כדי להוכיח טענות מטעות.

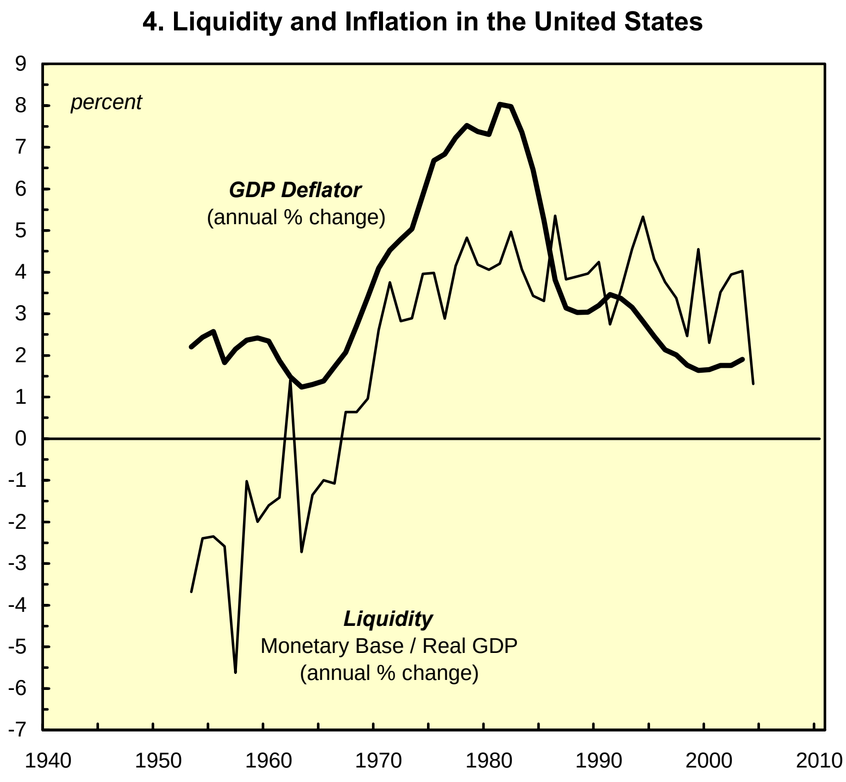
פרידמן מדבר על הבנק המרכזי, וכמו שראינו הבנק המרכזי קובע את הגודל של בסיס הכסף MB. כדי שפרידמן יוכיח את ההצהרה/ההיפותזה שלו בדבר השינויים בהיצע הכסף – עליו להשתמש במשתנה MB. כדי שהוא יוכל לדקלם את המנטרה, לפיה "בטווח-הארוך, האינפלציה הינה בכל-עת ובכל מקום תופעה מוניטרית" – ושהאינפלציה אפשרית <u>רק</u> נוכח עליה בנזילות – הוא צריך ליחס את האינפלציה לשינויים ברמת הנזילות המחושבת לפי הצע הכסף MB. כלומר, הוא צריך להראות את הקשר ביו האינפלציה ובין שיעור השינוי ביחס (MB / Real GDP).

הקישור לגרף הבא (Figure 4) מתאר את התפתחות שני המשתנים האלו בארה"ב, כשהאינפלציה נמדדת כשיעור השינוי השנתי במחירי התמ"ג, וכששתי הסדרות פרוסות במתכונת של ממוצעים נעים של 5 שנים.

כזכור, על פי פרידמן, האינפלציה יכולה לבוא <u>רק</u> לאחר הצטברות מלאי נכבד של 'נזילות'. אבל מה אפשר לעשות והחיים האנושיים סרבו לציית לחוקי הנצח שלו: מסתבר על פי הנתונים כי במשך דור שלם (שנות החמישים והששים) הנזילות הייתה בירידה. היא ירדה באופן די שיטתי (הסדרה של שיעורי השינוי הינה שלילית ברוב הזמן להוציא תצפית אחת). והנה, האינפלציה, נמלכה בדעתה והייתה דווקא להרגיז חיובית.

רגע. תגיד עוד פעם: שינוי נזילות שלילי ואינפלציה חיובית?? לא יכול ליהיות! בטח סתם הפער זמן התרחב או התכווץ, מי יודע (תשים באקסל ותשחק קצת עד שיצא). כמובן אפשר לדחות את ביצוע העונש של האינפלציה על חטא הנזילות ל-30 או 40 שנה, אבל אז כבר יש צורך לעבור לדת ממוסדת מהסוג השיעי (איזה ראש כנופיה אחד בשם עלי נשחט על ידי כנופיה אחרת, וכוהניו מאיימים שהוא יחזור, לך דע מתי).

אבל גם ככה הבעיות ממשיכות. שימו לב שלאחר מכן, בשנות השבעים ואילך, הנזילות עלתה בהתמדה בקצב של 4% לשנה פחות או יותר. אבל מה, האינפלציה מעשה שטן, או אלוהות אחרת דווקא ירדה לה מ- 8% לרמה של 2%. מה תאמרו על האסון? הכנסיה תתפורר? מאמיניה המאוכזבים יעלו אותה באש ואת הנביא יוקיעו בשער ה-Fortune?

NOTE: Series are smoothed as 5-year moving averages
SOURCE: *IMF International Financial Statistics*

בכלל לא. יש שיטות שראשי הכנסיות הישנות לא הכירו. לא נלאה אותכם כאן בשלל התרגילים הסטטיסטים המפולפלים של פרידמן (ווטסון יסביר לכם בהזדמנות אחרת), אבל שיטת מחקר אחת יכולה להיות מובנת בקלות: להחליף בקלילות ובהיסח הדעת את המשתנים.

פרידמן תפס שלא הולך עם המשתנה MB. אבל למה להתעקש? מדוע שלא לנסות משתנים אחרים, למשל M2? והנה, זה הולך או לא הולך ?יש נס או אין נס?... הולך! יש אלוהים!! ההוכחה בקישור לגרף הבא (Figure 5).

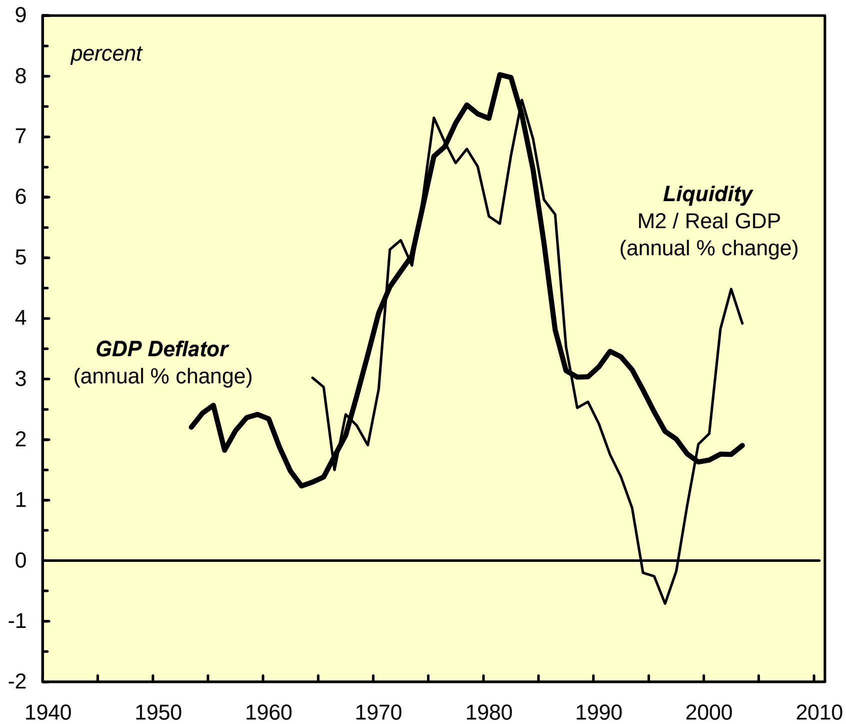
בגרף זה נמדדות האינפלציה מול שיעור השינוי ב'נזילות' – הפעם בהגדרה הרחבה יותר של (M2 / Real GDP), כמו שפרידמן אוהב. והפעם זה הולך יופי. שתי הסדרות נראות כרוכות והדוקות זאת בזאת. פרידמן צודק.

<u>סיבתיות</u>

עד כאן סיפורי נסים למאמינים. אבל עין מזוינת (סליחה על הביטוי) רואה משהו אחר. קודם כל ברור שהאינפלציה לא נסרכת אחר השינויים ב'נזילות', ובוודאי לא באיחור של בערך 5-10 שנים כפי שפרידמן פוסק בנחרצות. שתי הסדרות נעות פחות או יותר ביחד. טוב, לא צריך להיות פונדמנטליסט. למה להיכנס לדקויות. מספיק שבאופן עקרוני הוכחנו את הקשר הסיבתי. מה זה ביני ובינך 10 שנים? חולפות כמו רוח. כמו שקיינס ושרון אומרים: לטווח ארוך כולנו בארון מתים.

אבל רגע. קשר סיבתי? באיזה כיוון? פרידמן, כל כך להוט להוכיח ויהי מה את המסטיקה המוניטרית, משתמש ב-M2 (כסף המיוצר ברובו בסקטור הפרטי) במקום לדבוק ב-MB (היצע הכסף על ידי הבנק המרכזי). התוצאה: הוא, כמו בלעם, מסייע לאשש את הטענה ההפוכה – כלומר שהכסף בא אחרי המחירים.

5. Liquidity and Inflation in the United States

NOTE: Series are smoothed as 5-year moving averages
SOURCE: *IMF International Financial Statistics*

כיצד? שוב, להזכיר כסף האשראי (M1 ומעלה), 'נוצר' לא על ידי הבנק המרכזי אלא על ידי מה שמכנים 'הסקטור הפרטי'. כאשר המחירים עולים, ערך הטרנסקציות (T * P) עולה. מאחר שאנו חיים במשק אשראי, העלייה הראשונית במחירים אינה מחייבת התאמה בצורת עלייה בבסיס הכסף נזיל (MB). כפי שראינו בגרף השני, מאז שנות החמישים האינפלציה התמידה במשך כעשרים שנה, בעוד שהנזילות התכווצה בהתמדה. כלומר, אפשר בהחלט לקבל אינפלציה ללא עליה בהיצע הכסף. תוספת הנזילות, שלפי פרידמן נוצרת בכלכלה המודרנית על ידי הבנק המרכזי, דווקא מיוצרת ומסופקת על ידי הבנקים הפרטיים ומלווים מוסדיים אחרים. ערך ההלוואות גואה __כתוצאה__ מעליית המחירים (או התרחבות בטרנסאקציות), ההלוואות האלה מופקדות במערכת הבנקאית, ומשמשות כנכסים פיננסיים לשם יצירת תוספת אשראי והלוואות בלולאה הולכת ומתרחבת. התוצאה של כל התהליך הזה נרשמת כעלייה ב- M3, M2, M1 ומעבר לכך, כמובן, כעלייה בערך המניות, האג"חים, ונכסים פיננסים אחרים.

בקצרה, הכסף אינו גורם 'חיצוני' (תנאי ראשון להפיכתו לאלוהות). בלשון המדענית הנאו-קלאסית: הכסף הוא משתנה 'אנדוגני'. וזה אשר אמר לורד קלדור (Lord Kaldor) על הנושא:

"The Central Bank has no direct control over the amount of money held by the nonbanking public in the form of deposits with the clearing banks; its power is in determining the short rates of interest either directly though announcing a minimum lending rate, (or as re-discount rate) or indirectly through influencing the money market rates by open market operations. In the absence of quantitative controls over the clearing banks' lending or borrowing activities, it can only influence the rate of change in the volume of bank deposits held by the public through the effect of changes in the interest rates; these effects.... are highly uncertain. In the case of credit-money therefore in contrast to commodity-money it is NEVER true to say that the level of expenditure on goods and services rises in

CONSEQUENCE of an increase in the amount of bank-money held by the public. On the contrary, it is a rise in the level of expenditure which calls forth an increase in the amount of bank-money.... In a credit-money economy, therefore the causal chain between money and incomes or money and prices is the reverse to that postulated by the quantity theory of money." (Nicholas Kaldor. 1980. MEMORANDUM OF EVIDENCE ON MONETARY POLICY. Presented to the Select Committee on the Treasury and the Civil Service in the House of Commons Treasury and Civil Service Committee, Session 1979-1980. pp. 86-130. Memoranda on Monetary Policy: HMSO; Cited in Meghnad Desai. 1981. TESTING MONETARISM. London: F. Pinter, pp. 201-202)

מה שאנו רואים כאן, אם כן, זה קשר הגיוני פשוט בין עלייה במחירים מצד אחד ובין עלייה של מיני "מלאי כסף" מצד שני. אבל העלייה הכפולה הזאת של הגדלים הללו אינה בהכרח עלייה ב'היצע הכסף' (של שטרות ומטבעות).

רגע. תעצור עוד פעם. האם כמות הכסף שמיוצר על ידי הסקטור הפרטי יכולה להתנפח עד אין קץ? תשובה: כן, כמעט ללא גבול.

האמונה המקובלת היא הפוכה. הטענה בספרי הלימוד היא שחייבת להתקיים פרופורציה כלשהי בין האשראי ובין 'הכיסוי' שלו. הבנקים לא יכולים ליצר סתם כך אשראי נפוח. הם חייבים להחזיק אחוז מסוים מכל הפקדה בצורת רזרבה, כך שלבסוף העלייה בכמות M3, M2, M1 וכו' מגיעה לקיצה.

הנימוקים הללו מטעים. במצב של אינפלציה נמוכה יחסית (כמו למשל בארה"ב), יחס הרזרבה פועל כבלם אולטימטיבי על ההתרחבות המוניטרית **<u>רק ואך ורק</u>** אם מתקיימים שני תנאים: (1) אם כל האשראי נובע מהמערכת הבנקאית ואם כל האשראי חוזר שוב כהפקדה אל המערכת הבנקאית. (2) אם כל סוגי הפקדונות מחויבים לשמור על יחס רזרבה.

אבל כשבוחנים זאת, שני התנאים הללו אינם ממשים, כלומר אינם מתקיימים במציאות. (1) קיימים המוני מלווים לא-בנקאיים ולא כל הלוואה מסתיימת כהפקדה חוזרת למערכת הבנקאית. (2) הרבה צורות של נכסים לא נזקקות לעמוד בחובת יחס הרזרבה לשם שימוש בהם כהלוואה. (3) צורות חדשות של אשראי יוצרות צורות חדשות של "כסף". זאת הסיבה לכך שלא קיים גבול מעשי להתרחבות האשראי הפרטי ובוודאי שלא להתרחבות הנכסים והמנופים הפיננסיים. זאת הסיבה לכך שבגרף הראשון היחסים M2/MB ו-M3/MB מתנודדים מעלה מטה, ובעיקר מעלה. ומאחר שרוב הטרנסקציות הינם ממומנות באשראי, אין למעשה גבול "כספי" לעלייה באינפלציה, ולפיכך אין קשר הכרחי בין האינפלציה ובין שיעור הגידול ב-MB.

חשוב לציין כאן שאין זה מן הנמנע שבתנאים מסויימים האינפלציה תבוא בד בבד עם התרחבות בסיס הכסף (MB). מצב כזה בהחלט ייתכן, בעיקר כשהבנק המרכזי מאבד את "עצמאותו" והופך לחלק מהתהליך האינפלציוני. כאן אי אפשר יותר לדבר על" מדיניות" מוניטרית, שכן האיפלציה "מכריחה" את הבנק המרכזי להדפיס כסף כדי למנוע את קריסת המערכת (כפי שארע בישראל בסוף שנות השבעים ותחילת שנות השמונים, שם היו שכפוליו השחצניים של נתניהו).

אבל אלו נקודות משניות. הנקודה המכריעה כאן היא לא **<u>שתיתכן</u>** קורלציה בין האינפלציה והתרחבות היצע הכסף. ברור שקורולציה כזאת אפשרית. הנקודה המכריעה היא, שלפי פרידמן, התרחבות היצע הכסף הינה הסיבה **<u>ההכרחית</u>** לאינפלציה. במילים אחרות, **<u>שלא תתיכן</u>** איפלציה ללא הדפסת כסף על ידי הבנק המרכזי.

את הטענה הזאת שלו פרידמן מעולם לא הוכיח, ומעולם לא ניסה להוכיח. למעשה, טענה גורפת כזאת לא ניתנת בכלל להוכחה, והופכת לשיקרית ברגע שהראת דוגמה הפוכה. אם פרידמן באמת הראה משהו – זה פחות או יותר את ההפך. הוא הראה שהכסף – כמעט תמיד וכמעט בכל מקום – הוא תופעה אינפלציונית.

אותות, נסים ומופתים

לסיום, יש לציין שפרידמן אינו מסתפק בהגנבת קטגוריות מאחורי הגב. יש לו במלאי המוניטרי גם תעלולים נוספים, שהם כה פשוטים וגלויים שהם עשויים להטעות לא רק מאמין שהיד מהאייל אלא גם כלכלן מיומן. למשל בספרו:

THE OPTIMUM QUANTITY OF MONEY AND OTHER ESSAYS. (Chicago: Aldine Pub. Co, 1969).

שם הוא מציג גרף המתאר את שיעור גידול הכסף (M2) מול שיעור גידול ההכנסה (מין קירוב של P*Q). זהו גרף 5 בעמוד 203. מאחר שהוא מניח כהרגלו שמהירות הכסף (V) היא קבועה, יוצא ששתי הסדרות צריכות להיות זהות על פי עיקרי האמונה המוצגת במשוואה של כמות הכסף. אבל מה, במציאות שתי הסדרות אינן זהות.

שתי הסדרות נעות באופן דומה עד מ-1869 עד 1900. אבל לאחר מכן, בין השנים 1900 ו-1960, הסדרות משתוללות. השונות של שיעור הגידול בהכנסה (P*Q) היא בערך כפולה מהשונות של שיעור הגידול של 'היצע' הכסף (M2). מה עושים? פרידמן מעיף מבט בגרף וכותב:

"At first glance, it appears from Chart 5 that income has become more variable relative to money over the period covered. Unless we are mistaken this is a STATISTICAL ARTIFACT." (p. 203).

שמעתם את החצוף? ARTIFACT.

כלומר מי שאשם עכשו זה כבר לא 'התערבות הממשלה', ולא 'הבנק הפדרלי', ולא' המונופולים', ולא שאר האויבים המשותפים של הכנסייה אשר ברגע שיעלמו יבוא המשיח הנאו-קלאסי וישתרר גן העדן של 'שוק חופשי משוכלל'. הפעם הגיע האויב הגדול של כלל הכנסיות בכל עת ובכל מקום: העובדות.

ברור, שאנשי מדע לא יכולים לקבל טענות כאלה. אלא שפרידמן הגיע בעת הנכונה. הוא הגיע בתקופת ההתפוררות של המדע שעמד במרכז ההגות החברתית: מדע הכלכלה-הפוליטית הנאו-קלאסית. לא חשובות הסיבות, אבל מה שהוריד את הדוקטרינה הנאו-קלאסית סופית היה הענף המוניטריסטי.

לא נטרח לתאר את התפתחותו המטאורית של פרידמן בתקופת מלחמת קוריאה. לא נבזבז זמן על כך. מה שמטריד מאד הוא, היכולת של הזקן הזה ששרת כל ימיו אוליגרכיה מנוונת, להשפיע בקלות על תודעתם של בני-אדם צעירים. ממש כאילו האילים זרקו על ראשם בקבוק קוקה-קולה עם טופס של 'קפיטליזם וחירות'.

כך שהשאלה המעניינת היא לא גידול הכסף, אלא מי, מדוע וכיצד מימן את הנוכל וכנסייתו. אלא שכל השאלות האלה ואחרות כמוהן נקברו בספרים הנדירים ללא דורש בספריות. בשאלות אלה אין עניין בימינו. שהרי ההיסטוריה אינה מעניינת. היא נחשבת, ובצדק לדעתנו, לקונספירציה. היא אכן תמיד תהיה קונספירציה נגד השליטים, גם אם הפרידמנים ובני מיניהם ישכתבו אותה. תמיד בני אדם חופשיים יחושו בזיוף. אשרי המאמין הטיפש.

GOOD-BYE TO ALL THAT